

Outi Lepola

Kriisituesta kuntosalikorttiin

Yksintulleiden nuorten jälkihuolto kunnissa

**SIIRTOLAISUUS-
INSTITUUTTI**

RAPORTTEJA 2

Raportteja 2, 2019

Siirtolaisuusinstituutti

Copyright: Siirtolaisuusinstituutti & Outi Lepola

ISBN 978-952-7167-81-6 (pdf)

ISSN 2669-8706

Turku 2019

Kriisituesta kuntosalikorttiin

**Yksintulleiden nuorten jälkihuolto
kunnissa**

Outi Lepola

1. Johdanto

Tämän selvityksen tavoitteena on ollut muodostaa yleiskuva jälkihuollon palveluista, joita Suomen kunnissa tällä hetkellä tarjotaan täysi-ikäistyneille nuorille, jotka ovat tulleet Suomeen turvapaikanhakijoina ilman huoltajaa ja saaneet oleskeluluvan alaikäisinä.¹

Jälkihuollolla tarkoitetaan kokonaisvaltaista tukea nuorelle. Sen tarkoituksena on auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle (THL 2019). Kunnilla on velvollisuus järjestää jälkihuolto sellaisille nuorille, jotka ovat olleet lastensuojelun asiakkaina sijaishuollossa tai pitkäaikaisessa sijoituksessa (Lastensuojelulaki, 75 §). Kotoutumislain perusteella kunnat voivat tarjota lastensuojelulain jälkihuoltoon rinnastettavia tukipalveluja myös ilman huoltajaa maassa oleskelevalle, turvapaikanhakijana tulleelle nuorelle tämän täysi-ikäistyessä (Laki kotoutumisen edistämisestä, 49§).

Valtio maksaa kunnille näiden järjestämästä jälkihuollosta korvauksia siihen saakka, kun nuori täyttää 21 vuotta (TEM 2013). Vaikka kunnat saavat korvausta jälkihuollon palvelujen järjestämiseen, niillä ei ole siihen lakisääteistä velvoitetta, eikä nuorilla ole subjektiivista oikeutta saada palveluja. Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmä totesi vuonna 2014, ettei jälkihuollon palveluja tarjota riittävästi itsenäistyville maahanmuuttajanuorille (TEM 2014). Kunnissa on erilaisia käytäntöjä sen suhteen, keille nuorille jälkihuollon palveluja tarjotaan ja mikä taho palvelut järjestää (Martiskainen 2016). Asiantuntijoiden arvioiden mukaan palvelut vaihtelevat tälläkin hetkellä todennäköisesti suuresti kunnittain ja alueittain.

Tätä selvitystä varten kerättiin tietoa kotoutumislakiin perustuvista jälkihuollon tukipalveluista suoraan kunnista, kun oli käynyt ilmeiseksi, että riittävän yksityiskohtaista tietoa ei olisi mahdollista saada ELY-keskusten kautta, kuten oli alun perin suunniteltu. Lisäksi haastateltiin asiantuntijoita ja yksintulleita nuoria.

1 Selvityksen toimeksiantajana on ollut Suomen Punainen Risti, Helsingin ja Uudenmaan piiri, Yksintulleiden tukihanke. Selvitys on toteutettu Pirkko ja Tarmo Vahvelaisen säätiön tuella.

2. Alaikäisinä ilman huoltajaa Suomeen tulleet turvapaikanhakijat

Suomeen on saapunut alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa jo 1980-luvun lopulta alkaen, suuremmassa määrin kuitenkin vasta 1990-luvun puolella (Lepola 2012, 9). Vuosi 2008 oli siihenastinen ennätysvuosi, kun yksintul-
leiden määrä nousi 706 lapseen. Tämän jälkeen määrät olivat taas alhaisemmalla tasolla, kunnes vuonna 2015 Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoi-
ta ja näiden joukossa niin ikään aiempaa suurempi määrä ilman huoltajaansa maahan tulleita. Sen jälkeen niin turvapaikanhakijoiden kokonaismäärä kuin myös yksintulleiden määrä romahti jopa aiempia vuosia alemmalle tasolle.

TAULUKKO 1. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä vuosina 2015–18 (määristä esiintyy hieman toisistaan poikkeavia tietoja, molemmat on esitetty taulukossa).

	migrin tilasto ^{a)}	migrin artikkeli ^{b)}	14-17-v. osuus
2015	3024	3022	93%
2016	292	380	68%
2017	142	179	87%
2018	109	-	-

a) Luku perustuu migrin kansainvälisen suojelun tilastoihin: <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49>

b) Luku perustuu artikkeliin: https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/jatkolupa-yksintulleille-alaikaisille-myonnetaan-talla-hetkella-yleensa-2-vuodeksi

Vuonna 2015 yksintulleista alaikäisistä 94 % oli poikia ja 6 % tyttöjä; suurin osa oli lähtöisin Afganistanista (63 %, 1915 henkeä), seuraavaksi eniten Irakista (21 %, 635) ja kolmanneksi eniten Somaliasta (8 %, 253). (Maahanmuuttovirasto: Tilastot)

Kaikki turvapaikkaa hakeneet lapset ja nuoret eivät saaneet myönteistä päätöstä hakemukseensa. Osa sai kielteisen päätöksen ja joidenkin kohdalla hakemus raukesi, minkä syynä yleisimmin on maasta poistuminen hakemuksen ollessa vireillä. Valtaosa vuonna 2015 tulleista on saanut päätöksen hakemukseensa vuonna 2016, jolloin tehtiin yhteensä 1570 myönteistä päätöstä. (Vuoteen 2016 asti on mahdollista löytää tilastotietoa, jossa myönteisten päätösten tyypit on eritelty, mutta viimeisiltä vuosilta maahanmuuttoviraston tilastoissa näkyy vain myönteisten päätösten kokonaismäärä.)

TAULUKKO 2. Myönteiset päätökset yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille 2015–2018.

	TURVAPAIKKA	TOISSIJAINEN	HUMANITAARINEN ^{c)}	MUU	YHT.
2015	31	43	6	32	112
2016	228	454	2	886	1570
2017	-	-	-	-	187
2018	-	-	-	-	79

c) Ennen vuotta 2016 Suomi on voinut myöntää turvapaikanhakijalle humanitaarista suojelua, jos turvapaikan tai toissijaisen suojelun edellytykset eivät täyttyneet; 16.5.2016 tuo kansainvälisen suojelun tyyppi poistettiin ulkomaalaisista. Oleskeluluvan humanitaarisen suojelun tarpeen perusteella saaneet eivät myöskään ole saaneet jatkolupaa tuolla perusteella, vaan maassa oleskeluoikeus on harkittu uudelleen.

Oleskeluluvan tyypillä on vaikutusta moniin oikeuksiin ja palveluihin alkaen ensimmäisen oleskeluluvan pituudesta, joka turvapaikan tai toissijaista suojelua saavilla on neljä vuotta, kun muista syistä saatu ensimmäinen oleskelulupa saatetaan myöntää vain vuodeksi. Oleskeluluvan tyyppi vaikuttaa myös perheen-yhdistämiseen. Turvapaikan eli pakolaisaseman saanut voi hakea perheen-yhdistämistä ilman toimeentulovaatimusta, jos onnistuu tekemään sen kolmen kuukauden sisällä päätöksen tiedoksi saamisesta. Turvattua toimeentuloa ei vaadita myöskään Suomeen yksin alaikäisenä tulleen ja kansainvälistä suojelua tai yksilöllisestä inhimillisestä syystä oleskeluluvan saaneen alaikäisiltä sisarus-silta, mikäli nämä ovat asuneet yhdessä ja vanhemmat ovat kuolleet tai kadonneet.² Oleskeluluvan myöntäminen näissä tapauksissa edellyttää lisäksi, että oleskeluluvan myöntäminen on lasten edun mukaista (Ulkomaalaislaki, 12 §).

Yksintulleiden nuorten kohdalla yleisin oleskeluluvan tyyppi on vuodesta 2016 alkaen ollut oleskelulupa yksilöllisestä inhimillisestä syystä, joka näkyy tilastossa kohdassa "muu".³ Ennen vuotta 2016 yleisin oleskeluluvan tyyppi heidän kohdallaan oli sen sijaan toissijainen suojelu. Tähän muutokseen on luultavasti vaikuttanut se, että vuoden 2015 yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista suurin osa oli kansalaisuudeltaan afganistanilaisia, jotka ovat jostain syystä saaneet Irakista ja etenkin Somaliasta tulleet suhteellisesti vähemmän oleskelulupia kansainvälisen suojelun perusteella.⁴ Maahanmuuttovirasto tiedottaakin, että vuosina 2016–2017 suurin osa oleskeluluvista yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella on myönnetty alaikäisille yksintulleille, afganistanilaisille turvapaikanhakijoille.

Maahanmuuttoviraston mukaan ensimmäinen oleskelulupa yksilöllisestä inhimillisestä syystä on lähtökohtaisesti vuoden mittainen. Ensimmäisen lu-

2 <https://migri.fi/toimeentulo>. Tästä poiketen toisella maahanmuuttoviraston ohjesivulla kuitenkin vapautuksen toimeentuloedellytyksestä todetaan koskevan vain kansainvälistä suojelua

3 Samaan kategoriaan kuuluvat myös oleskeluluvat maasta poistumisen estymisen perusteella ja ihmiskaupan uhreille myönnetty oleskeluluvat.

4 Vuoden 2015 jälkeen migrin tilastoista ei löydy erittelyä päätöksen saaneiden alaikäisten kansalaisuuksista.

van jälkeen voi hakea jatkolupaa, jonka kesto on 1—4 vuotta. Useimmat syksyllä 2015 yksin alaikäisinä tulleista saivat kahden vuoden jatkoluvan. Hakijan täytännössä 18 vuotta jatkoluvan voi migrin mukaan edelleen saada, kun perusteet luvan saamiselle ovat voimassa; jatkoluvan harkinnassa selvitetään myös, ettei luvan myöntämiselle ole esteitä, kuten esimerkiksi rikoksia. Oleskelulupaa on mahdollista hakea myös muulla perusteella, kuten työn tai opiskelun takia.⁵

Aiemmin, ennen kuin maahanmuuttovirasto päivitti lupamenettelyohjeensa syyskuussa 2017, yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella ensimmäisen luvan saaneelle myönnettiin jatko-oleskelulupa lähes aina neljäksi vuodeksi, minkä jälkeen nuori oli oikeutettu pysyvään oleskelulupaan. Täysi-ikäiseksi tulon yhteydessä ei myöskään suoritettu uudelleen harkintaa oleskeluluvan perusteiden osalta, mikäli ei ollut muuta erityistä syytä harkita jatkoluvan epäämistä ja maasta karkottamista. Jatkolupakäytännön muutos on herättänyt epävarmuutta ja huolta sekä nuorissa, että heidän kanssaan työskentelevien keskuudessa. (EMN 2017)

3. Yksintulleet nuoret jälkihuollon piirissä

1990-luvun puolivälissä maahanmuuttoviranomaiset alkoivat etsiä tukitoimien järjestäjää aikuistuville maahanmuuttajanuorille. Toimintamallia haettiin muista pohjoismaista ja rahoitusta Raha-automaattiyhdistykseltä. Toimintaa lähti kehittämään Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry yhteistyössä pääkaupunkiseudun kuntien kanssa. (Qvist 2010) Tuolloin luotiin tukiasumismalli ja vuonna 1997 perustettiin ensimmäinen asuinyhteisö maahanmuuttajanuorille (Laitinen 2011).

Vuonna 2010 ilman huoltajaa maassa asuvien lasten ja nuorten tuesta säädettiin kotoutumisen edistämistä koskevassa laissa. Sen mukaan kotoutumista edistävinä ja tukevinä toimenpiteinä ja palveluina voidaan järjestää maahanmuuttajalapsen ja -nuoren kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluja sekä alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneen ja oleskeluluvan saaneen lasten-suojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja palveluja (26 §). Lapsi tai nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä

5 Vuosina 2016–2017 alaikäisistä myönteisen päätöksen jatkolupahakemukseen yksilöllisestä inhimillisestä syystä sai 389 hakijaa, kielteisiä päätöksiä ei ole tehty lainkaan. Vuonna 2018 myönteisiä päätöksiä tehtiin vastaavalla perusteella 287, kielteisiä 4. https://migrifi.fi/artikkeli/-/asset_publisher/migri-vastaa-voiko-yksintullut-alaikainen-turvapaikanhakija-jaada-maahan-taysi-ikaisena- Vuoden 2015 jälkeen migrin tilastoista ei löydy erittelyä päätöksen saaneiden alaikäisten kansalaisuuksista.

on huoltaja Suomessa (27 §). Kunnalle korvataan ilman huoltajaa olevan alaikäisen sijoittamisesta perheryhmäkotiin tai muuhun asuinyksikköön sekä perhehoidosta, asumisen tukipalveluista ja muista lastensuojelun palveluihin rinnastettavista toimenpiteistä aiheutuneet kustannukset siihen saakka kunnes nuori täyttää 21 vuotta (49 §). Oleskeluluvan myöntämisen jälkeen ELY-keskus osoittaa ilman huoltajaa tulleen alaikäisen kuntaan, ja kunta sopii ELY-keskuksen kanssa perheryhmäkodin tai muun asuinyksikön perustamisesta, lasten ja nuorten sijoittamisesta näihin yksiköihin, kotoutumista edistävien palvelujen järjestämisestä sekä toimenpiteistä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta (HE 96/2018).

Erityiskorvausohjeen mukaan lastensuojelun jälkihuoltoon rinnastettavia tukipalveluita voidaan korvata silloin, kun ilman huoltajaa maassa oleskeleva, kansainvälistä suojelua saava lapsi tai nuori muuttaa oleskeluluvan saatuaan tai täysi-ikäistyttyään ryhmäkodista, perheryhmäkodista tai muusta asuinyksiköstä tukiasumisyksikköön tai itsenäisesti asumaan kotipaikkakunnalleen. Tukitoimenpiteinä voidaan korvata esimerkiksi tukiperhe- tai tukihenkilötoimintaa, toimeentulotukea, harrastuskuluja ja opintojen tukemista. Lisäksi voidaan korvata terveydenhuollossa, päivähoidossa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki. (TEM 2013)

Vuonna 2018 kunnat laskuttivat valtiolta yhteensä 2,6 miljoonaa euroa kotoutumislain mukaisia jälkihuollon kustannuksia. Kunnittain kustannus vaihteli noin 2 000–400 000 euron välillä.⁶ Joissakin kunnissa jälkihuollon kustannukset on kuitenkin sisällytetty ELY-keskuksen kanssa tehtyyn sopimukseen perheryhmäkotitoiminnasta, jolloin ne eivät laskuta erikseen jälkihuollon kustannuksia, eivätkä nämä kulut näy edellä mainitussa kokonaissummassa.

Tässä selvityksessä lähetettiin kysely kaikille niille 50 kunnalle, jotka ovat vuosien 2017–2018 laskuttaneet valtiolta jälkihuollon kustannuksia kotoutumislain perusteella. Kunnista 27 vastasi kyselyyn.⁷ Nämä kunnat vaihtelevat suuresti niin kooltaan kuin myös sen suhteen, kuinka paljon jälkihuoltoa saavia yksintulleita nuoria niissä asuu. Neljässä kunnassa näitä nuoria asui vastaajajakohtana kesällä 2019 yli sata, enimmillään 184. Seitsemässä kunnassa nuoria asui alle 10, vähimmillään enää yksi. Yhteensä vastanneissa kunnissa oli jälkihuollon piirissä 1018 nuorta.

6 Tässä luvussa on kyse KEHA-keskuksen kautta laskutetuista kuluista (kustannuspaikka Yksin alaik. tul. erit. kust. ann. ls. jälk. rin. tp 18-21). (Tiedonanto sähköpostitse työ- ja elinkeinoministeriön neuvottelevalta virkamieheltä Anna Bruunilta. 10.5.2019)

7 Kysely lähetettiin kesäkuussa 2019 kuntien työntekijöille, joiden yhteystiedot oli saatu ELY-keskusten kautta. Muun muassa kesälomien vuoksi vastausten saaminen oli hidasta, viimeiset vastaukset tulivat syyskuun alussa. Yhdestä kunnasta viestitettiin, ettei työkiireiden vuoksi ehditä lainkaan vastaamaan. Kunnat eivät välttämättä kokeneet olevansa velvollisia vastaamaan kyselyyn, joka ei ollut valvovan viranomaisen lähettämä.

Selvityksen aikana on syntynyt vaikutelma, ettei millään taholla ole täsmällistä tietoa jälkihuoltoikässä olevien yksintulleiden nuorten aikuisten kokonaismäärästä Suomessa. Tilastotietojen pohjalta voidaan arvioida, että vuosina 2015–17 alaikäisenä oleskeluluvan saaneista yksintulleista turvapaikanhakijoista suuri osa on vielä vuonna 2019 ollut alle 21-vuotiaita eli ikänsä puolesta jälkihuollon piirissä. Näin ollen heidän määränsä olisi vähän alle 2000.

Kyselyssä tiedusteltiin, kuinka paljon rahaa kunta käytti vuonna 2018 jälkihuollon palveluun kaiken kaikkiaan ja yhtä nuorta kohti. Kunnista 11 ei vastannut tähän kysymykseen lainkaan.⁸ Kysymykseen vastanneiden kuntien kokonaiskustannukset vaihtelivat 20 000 ja yli 500 000 euron välillä. Yhtä nuorta kohti rahaa käytettiin noin 1700 eurosta noin 10 000 euroon vuodessa – molemmat ääripäät löytyvät pienehköistä kunnista, joissa nuorten määrä on korkeintaan 30. Vaihteluväli on huomattava, mutta vertailujen tekemistä vaikeuttaa se, ettei ole täyttä varmuutta siitä, onko kustannukset laskettu kaikissa kunnissa samalla tavalla.

Kuntien vastaukset avaavat sitä, miksi jälkihuollon kustannuksia on vaikea arvioida ja miten ne voi laskea eri tavoin:

Emme ole lähteneet erittelemään jälkihuollon ostoja erikseen, vaan tiedot löytyvät muiden ostopalveluostojen joukosta talouden toteumasta. Selkein jälkihuollon palvelun hinta syntyi alaikäisyksiköstä, jonka kautta osalle nuorista järjestettiin vuoden 2018 ensimmäisen puolen vuoden aikana jälkihuolto. Em. luvut eivät siis lainkaan sisällä sitä kustannusta, joka syntyy sosiaalihuollon viranomaisien ja terveydenhuollon ammattilaisten tarjoamasta jälkihuollon tuesta ja työstä, joka työnä sisältyy pakolaistyön yleisbudjettiin.

Suurin kustannuserä on työntekijöiden palkkamenot. Jälkihuoltotiimissä työskentelee sosiaalityöntekijä, kaksi sosiaaliohjaajaa ja psykologi. Palkkakustannusten lisäksi menoja aiheutui harkinnanvaraisesta tai täydentävästä toimeentulotuesta, palvelujen ostoista, tulkkauspalveluista yms. Jälkihuollon kokonaiskustannukset kohdentuvat samalle kustannuspaikalle kuin perheryhmäkodin asumisyksikön henkilöstö ja ylläpitokustannukset. Kustannuksia on mahdollon tai ainakin aikaa vievää lähteä selvittämään.

Laskentatapojen vaihtelusta ja arvionvaraisuudesta huolimatta vaikuttaa ilmeisesti, että jälkihuoltoon kutakin nuorta kohden käytetty rahamäärä vaihtelee

8 Syinä vastaamattomuuteen mainittiin, ettei jälkihuollon kustannuksia ollut kunnassa kaikilta osin eroteltu esimerkiksi muista ostopalvelukustannuksista tai alaikäisten kustannuksista; joissakin kunnissa ne ovat osa perheryhmäkodin budjettia. Vedottiin myös siihen, että tietoja oli liian työlästä saada tai ne eivät olleet vastaajan tiedossa.

kunnissa niin paljon, ettei nuorten voi katsoa olevan tässä suhteessa yhdenvertaisessa asemassa.

4. Jälkihuollon järjestäminen kunnissa

Kyselyn kysymykseen, millä taholla on kokonaisvastuu nuoren tuen tarpeen selvittämisestä ja järjestämisestä, kunnat ovat nimenneet seuraavia tahoja:

- sosiaalitoimi
- sosiaalityö
- sosiaalityöntekijä
- sosiaalitoimi, sosiaaliohjaaja sekä sosiaalityöntekijä
- aikuissosiaalityö
- aikuissosiaalityön maahanmuuttajapalvelut
- aikuissosiaalityön maahanmuutto- ja pakolaistyö
- sosiaalisen tuen palveluiden pakolaistyö
- maahanmuuttajapalvelut
- maahanmuuttajapalvelujen jälkihuolto
- maahanmuuttoyksikön jälkihuollon omatyöntekijät
- kotoutumispalvelut, kaupungin ja sote-yhtymän
- kotouttamisyksikkö yhteistyössä maahanmuuttokeskuksen kanssa
- sosiaalitoimen lasten ja nuorten palvelut yhteistyössä maahanmuuttajapalvelujen kanssa
- perheryhmäkoti
- perheryhmäkoti / tuettu asuminen ja sosiaaliohjaaja
- alaikäisyksikkö
- asuinyksikön sosiaalityöntekijä
- jälkihuollon sosiaalityöntekijä
- lastensuojelun sijaishuolto

Vastaukset osoittavat, että kuntien organisaatorakenteet poikkeavat toisistaan, mihin osaltaan vaikuttaa kunnan koko sekä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanoton laajuus. Joissakin kunnissa jälkihuollon vastuu näyttää sijoittuvan yleisemmälle tasolle sosiaalitoimessa, joko aikuisten tai lasten ja nuorten palveluihin, joissakin taas erityiseen maahanmuuttaja- tai kotoutumispalveluyksikköön. Jälkimmäisten osalta ei kaikissa tapauksissa ilmene, kuuluvatko ne sosiaalitoimen alaisuuteen vai mahdollisesti jollekin muulle sektorille. Joissakin suurissa kunnissa on jopa erillinen jälkihuollon yksikkö.

Eräissä kunnissa ja alueilla, kuten Pirkanmaalla puolestaan alaikäisyksikkö huolehtii myös jälkihuollosta.

Kunnassa on alaikäisyksikkö, jonka yhteydessä jälkihuoltokin toimii. Alaikäisyksikön sosiaaliohjaaja on hyvissä ajoin yhteydessä jälkihuoltoon ja kertoo täysi-ikäistyvistä nuorista. Nuorta tavataan jo etukäteen yhdessä omaohjaajan ja jälkihuollon tulevan ohjaajan kanssa. Tiedonsiirto ja saat-taen siirto toteutuvat erinomaisesti.

Joissakin kunnissa jälkihuolto puolestaan nivoutuu laajempaan kotouttamis-työhön:

Kotoutumisajan sosiaalityöntekijä vastaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten, perheiden sekä alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleiden oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden suunnitelmallisesta sosiaalityöstä, viranomaistyöstä sekä asiakkaan palveluverkoston organi-soinnista. Sosiaalityöntekijän vastuulla on suunnitelmallisen jälkihuollon ja/tai sosiaalityön prosessin suunnittelu ja toteuttaminen, seuranta sekä viranomaistyö ja päätöksenteko.

On selvää, että ammattitaito ja kokemus painottuvat hieman eri tavoin näis-sä sosiaalitoimen eri yksiköissä. Joissakin yksiköissä on nimenomaan maa-hanmuuttotaustaan ja jopa yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin liittyvää erikoisosaamista, kun taas joissakin vahvuutena on laajempi sosiaalityön ja lastensuojelun tuntemus.

Nuorille tarjottavaa tukea ja palveluita sekä nuorille määriteltyjä tavoitteita ohjaavat moninaiset suunnitelmat. Yksintulleille nuorille pitäisi tehdä kotou-tumissuunnitelma heti, kun he saavat turvapaikan tai oleskeluluvan, olivatpa he alaikäisiä tai täysi-ikäisiä.⁹ Kotoutumissuunnitelma voi myös toimia siltana yli siirtymän lapsesta aikuiseksi, sillä kotoutumistukea on mahdollista saada kolmen tai jopa viiden vuoden ajan iästä riippumatta.

Jokaisella nuorella on oikeus pysyä pakolaistyössä jälkihuollon päättymi-seen asti ja yksilökohtaisen tuen tarpeen perusteella maksimissaan kotou-

9 TUKENA-hankkeessa tehtyjen, Uudenmaan alueen perheryhmäkotien työntekijöille suunnattujen kyselyjen perusteella kotoutumissuunnitelma oli tehty lähes 94 prosentille nuorista (9/2018), useimmiten yhteistyössä TE-keskuksen kanssa. Seuraavana vuonna toistetun kyselyn mukaan kotoutumissuunnitelmia oli kuitenkin tehty vähemmän kattavasti, 82 prosentille nuorista (6/2019). <https://www.sos-lapsikyla.fi/tyomme-suomes-sa/kehittamishankkeet/tukena/kyselyt/>

tumista edistävän lain mukaisen maksimin verran (5 vuotta ensimmäisen kotoutumissuunnitelman tekemisestä).

Lastensuojelulain (76 §) mukaan jälkihuolto on järjestettävä lapsen tai nuoren tuen tarpeeseen perustuvan asiakassuunnitelman mukaan. Kunnissa tehdäänkin lukuisia suunnitelmia ja arviointoja nuoren lähestyessä aikuisikää, kuten kuntien vastauksissa kuvataan:

Perheryhmäkoti tekee *itsenäistymissuunnitelman*. Kunnan sosiaalitoimessa tehtyä yksilöllistä *kotoutumissuunnitelmaa* päivitetään itsenäistymissuunnitelman mukaisesti. Kotoutumissuunnitelma sisällytetään *jälkihuollon suunnitelmaan*.

Alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneille jälkihuoltoikäisille nuorille tehdään aina kunnassa *jälkihuoltoikäisen kotoutumissuunnitelma*. Lisäksi ennen kunnan palveluihin siirtymistä nuorille tehtiin alaikäisyksikössä *itsenäistymismittari*, joka kehitettiin nuorten itsenäistymisen tueksi, palvelujen suunnittelun työvälineeksi ja prosessin järjestyksen turvaamiseksi. Lisäksi nuorille on tehty *toimintakyvyn arviointi* kunnan alaikäisyksikössä.

Palvelutarpeen arvioinnin (perheryhmäkodissa) jälkeen noin kolmen kuukauden kuluttua tehdään jälkihuollon suunnitelma yhdessä nuoren, oman sosiaalityöntekijän sekä jälkihuollon ohjaajan kanssa.

Omaohjaaja on myös tehnyt ohjattavansa kanssa kaksi erilaista arviointia: 1) *itsenäistymisvalmiuksien mittarin* sekä 2) *kotoutumisen subjektiivista kokemusta mittaavan Koto-Kompassin* osana *kokonaisvaltaista palvelutarpeen arviointia*. Lisäksi jokainen omaohjaaja on osaltaan arvioinut, tarvitseeko nuori jatkossa eli tuetun asumisen yksikön toiminnan päättyessä perusmuotoista, suhteellisen intensiivistä vai erittäin intensiivistä jälkihuollon palvelua.

Jatkosuunnitelmia voidaan tehdä myös siinä vaiheessa, kun nuori lähestyy jälkihuollon yläikärajaa, 21 vuoden ikää.

Jälkihuoltovaiheen loppuessa tehdään arvio palveluntarpeesta. Arvion pohjalta asiakkuus joko päättyy tai mikäli on tarvetta aikuissosiaalityön mukaiselle tuelle, asiakkaalle tehdään aikuissosiaalityön asiakassuunnitelma.

Keskeisessä asemassa nuoren jälkihuollosta vastaavina kunnan työntekijöinä ovat sosiaalityöntekijät, sosiaalihojaajat ja psykologit. Työnjakoa kuvataan esimerkiksi näin:

Jokaiselle nuorelle on nimetty oma sosiaalityöntekijä ja oma sosiaalihojaaja. Sosiaalityöntekijä vastaa kotoutumissuunnitelman tekemisestä. Sosiaalihojaaja huolehtii nuoren kanssa välttämättömien asioiden hoidosta silloin, kun siihen tarvitaan viranomaisista tai kun ostopalvelun ohjaus ei riitä syystä tai toisesta, eli ostopalvelun ohjauksesta huolimatta heille syntyy ongelmia. Sosiaalihojaajat tapaavat nuoria kuukausittain tai jopa useammin, jos siihen on tarve. Sosiaalityöntekijät tapaavat nuoria yleensä neljännesvuosittain sekä silloin, jos siihen on erityinen syy tai kotoutumissuunnitelmaa on tarvetta muusta syystä tarkistaa.

Jokaisella nuorella on vastuutyöntekijänä sosiaalityöntekijä, joka tapaa nuoren säännöllisesti. Hän tekee päätöksen, millaista tukea nuorelle tarjotaan. Nuorella voi olla sosiaalihojaus kaupungin oman toiminnan kautta tai vahvempi tuki ostopalveluna [palveluntarjoajalta]. Jokaisella nuorella on oma nimetty ohjaaja ja lisäksi tiimiin kuuluu psykiatrinen sairaanhoitaja, joka tapaa nuoria säännöllisesti. Jälkihuolto on pääosin nuoren yksilötapaamisia.

Joltain osin jälkihuoltoa toteutetaan kunnan omana toimintana, mutta lähes kaikissa kunnissa on lisäksi ostettu jälkihuoltopalveluja palveluntarjoajilta. Jotkut kunnat eivät tuota jälkihuollon palveluja lainkaan itse, vaan ostavat ne kokonaan palveluntarjoajalta. Kunnat kuvaavat jälkihuollon järjestämistä muun muassa näin:

- kaupunkiin on palkattu oma perhetyöntekijä tekemään työtä nuorten kanssa
- kunnassamme jälkihuoltoa on toteutettu 1-2 sosiaalihojaajan työpanoksella, lisäksi ostopalveluna palveluntarjoajia toiselta paikkakunnalta
- jälkihuollon ohjaus ostetaan ammatillisen tukihenkilötoiminnan kilpailutukseen osallistuneilta palveluntarjoajilta hankintajärjestyksessä
- sitä mukaa, kun nuoret siirtyivät kuntaan [alaikäisyksiköstä], heistä jokaiselle on järjestetty jälkihuollon ohjaustyö kunnan ostopalveluna; ostopalvelut ostetaan eri palveluntuottajilta vuonna 2017 tehdyn kilpailutuksen perusteella; lisäksi nuorilla on jälkihuollon tuki pakolaistyöstä
- kaupungin maahanmuuttajapalvelujen jälkihuoltotiimi, ja tarvittaessa ostamme sosiaalihojausta myös kahdelta yksityiseltä, kilpailutetulta palveluntuottajalta.

- maahanmuuttajapalvelut ostaa lastensuojelun kilpailuttamilta palveluntuottajilta nuorille suunnattuja palveluita; ko. palveluntuottajat ovat erityisesti perehtyneet maahanmuuttajajälkihuoltonuorten palveluihin.
- sosiaaliohjaus kaupungin oman toiminnan kautta tai vahvempi tuki ostopalveluna

Jälkihuoltopalvelujen ajallisessa laajuudessa ja intensiteetissä on kuntakohtaisia eroja. Kunnat antoivat tällaisia esimerkkejä aikaresurssien määrittelystä:

- sosiaaliohjaaja työskenteli nuorten kanssa hyvin tiiviisti tapaamalla heitä heidän omassa kodissaan ja sosiaalitoimistolla 1-4 kertaa kuukaudessa riippuen tuen tarpeesta; puhelimesta viesteillä annettava ohjaus ja neuvonta olivat suuressa roolissa ja tätä saattoi tapahtua useamman kerran viikossa
- jälkihuollon ohjaaja on ollut nuoren käytettävissä asiakkaan elämäntilanteesta ja sopimuksesta riippuen 1-5h/viikko
- tuetussa asunnossa ohjausta max 15h/kk
- yhteisöllisessä asumisessa hlökuntaa paikalla 8h/pv
- lähityötä (palveluntarjoajan ohjaaja) keskimäärin 2krt/vko
- ohjauksen tuen muodot (arkisin virka-aikaan max klo 18 saakka):
- intensiivinen tuki 2 krt/vko; tiivis tuki 1krt/vko; perustuki joka 2. vko; kevyt tuki 1 krt/kk tai tarpeen mukaan
- oman sosiaalityöntekijän tapaaminen vähintään 2krt/v / 3kk välein
- tapaamisia tai yhteydenottoja järjestetään enintään 36 h kuukaudessa nuoren tarpeen mukaan
- puhelintuki ma-pe 8-18 / ma-pe 8-20 / ma-la 8-20
- välitön kriisituki (24/7)
- työskentelyn alkuvaiheessa luottamuksellisen suhteen syntymiseksi tapaamisia tarjotaan viikoittain, mutta joidenkin nuorten kohdalla kontakteja voi olla jopa kaksi-kolme kertaa viikossa.

Tuen tarve vaihtelee yksilökohtaisesti ja kuntien vastausten mukaan yksittäisen nuoren saaman tuen laajuuteen ja sisältöön vaikuttaa ensisijaisesti yksilöllisen tuen tarve. Tuen tarpeen arviointiin vaikuttavat muun muassa seuraavat seikat nuoren taidoissa ja tilanteessa:

Arjessa selviämisen taidot (kielitaito, asioiden ymmärtäminen, vastuunotto, asioidenhoitaminen ja loppuun saattaminen, koulumenestys, sosiaaliset taidot) sekä psyykkinen ja fyysinen terveys.

Moniammatillisesti tehty palvelutarpeenarvointi on tuen suunnittelun pohjana ja toki myös äkilliset kriisitilanteet pystytään huomioimaan, eli tarvittaessa tukea voidaan muuttaa. Suuri osa nuorista on jo ollut osa-aikaisesti töissä, suorittaa jo ammatillisia opintoja tai lukioita tai peruskoulu on päättövaiheessa, osalla koulut ovat keskeytyneet ja on haasteita (traumat, vointi, elämänrytmi, masennus, peli, velka yms). Tuen tarpeet vaihtelevat todella paljon.

Erään kunnan vastauksessa on luokiteltu eri tasoista tukea tarvitsevia nuoria näin:

Perustukea tarvitsevat osaavat toimia suhteellisen itsenäisesti ja omatoimisesti ilman, että heillä on kovin suuria vaikeuksia hoitaa asioitaan, mutta tarvitsevat jonkin verran kuitenkin apua asioiden muistuttamisessa, raha-asioiden hoidossa ja eri asioissa kärryllä pysymisessä.

Suhteellisen intensiivistä tukea tarvitsevilla on usein yksi tai muutama isompi ongelma, joka heikentää jonkin verran heidän kykyään suoriutua oma-aloitteisesti, omatoimisesti tai itsenäisesti asioista.

Erittäin intensiivisen tuen joukkoon kuuluvat mm. luku- ja kirjoitustaidottomina Suomeen tulleet, moniongelmaiset, joiden toimintakyky on selvästi alentunut, erittäin traumatisoituneet ja sellaiset, joiden toimintakyky merkittävästi rajoittava terveyden diagnosointi tai tutkimus on merkittävästi kesken tai terveystutkimus vakava.

Tuen tarve vaihtelee myös jälkihuollon vaiheen mukaan siten, että alussa tukea annetaan enemmän ja jälkihuolto-oikeuden loppuvaiheessa nuoren odotetaan hoitavan asiansa pääosin itsenäisesti niin, että tukea annetaan vain tarvittaessa ja poikkeuksellisissa tilanteissa. Joissakin kunnissa on kehitetty jälkihuollon malleja, joissa tätä vaihtelua on konkretisoitu.

SPR HÄMEENKYRÖN HYBRIDIYKSIKÖN JÄLKIHUOLLON NYT-MALLI:

KOTKAN JÄLKIHUOLTOMALLI:

Jälkihuollon aloitusvaihe	Itsenäisen elämän harjoitteluvaihe	Jälkihuollon päättövaihe
- Aloitustapaaminen <u>Muntalon</u> (tai muun lähettävän tahon) ohjaajan ja nuoren kanssa - Nuoren muutettua omaan vuokra-asuntoon järjestetään kuntainfot <u>Kuntalassa</u> sairaanhoitajan ja sosiaalityöntekijän luona. Samalla laaditaan jälkihuoltosuunnitelma yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa - Tutustumistyöskentelyä, jossa pyritään luottamuksellisen suhteen luomiseen - Nuoren valmiuksien arviointia ja todentamista käytännössä - Rohkaisua siihen, että nuori ottaisi tarjolla olevaa apua vastaan	- Annetaan nuorelle hänen arjessa kaipaamaansa apua ja tukea. Yksilöllisesti mitoitettun tuen avulla edesautetaan nuoren itsetunnon ja selviämiskyvyn kehittymistä - Tapaamiset toteutetaan nuoren omassa ympäristössä, joustavasti ja helpon tavoitettavuuden periaatteella - Arvioidaan yhdessä nuoren kanssa onnistumisia ja kehittämisen kohteita - Ohjataan ja informoidaan kulttuurisensitiivisesti kohti suomalaisen yhteiskunnan jäsenyyttä - Huolehditaan, että nuorella on riittävät tukijärjestelmät ja ohjataan tarvittaessa palveluiden piiriin - Pyritään vahvistamaan nuoren luontaista tukiverkostoa ja löytämään mielekästä tekemistä vapaa-ajalle. - Annetaan tietoa, tuetaan ja ohjataan nuorta oman tulevaisuuden suunnittelussa.	- Nuoren omatoimisuus ja asioiden itsenäinen hoitaminen korostuvat - Varmistetaan, että jälkihuollon jälkeen nuori tietää, mistä saa tarvitsemansa avun ja tuen

Kuntien vastauksissa muistutetaan, että jälkihuolto on nuorille vapaaehtoista, jolloin nuorten halu ja kyky sitoutua palveluihin vaikuttaa niiden onnistumiseen:

Pientä osaa on ollut vaikea tavoittaa välillä ja saada ylipäättään palveluihin. Hyvinkin on käynyt, eli vuosien saatossa heistä osa on pystynyt luomaan kuitenkin luottamuksellisen suhteen ainakin yhteen aikuiseen ja pääsemään elämässä ainakin vähän tai ainakin välillä eteenpäin. Lisäksi nuoret elävät elämäänsä kuten muutkin nuoret ja kohtaavat erilaisia asioita elämässään. He yrittävät elää itsenäisesti, ja osalla on siihen paremmat valmiudet kuin toisilla. He harjoittelevat aikuisuutta kuten muutkin nuoret.

Jälkihuollon työntekijöiden haastatteluissa on koettu hyviksi käytännöiksi, että nuorille on tarjolla riittävästi matalan kynnyksen palveluja, että työyhteisö on toimiva ja riittävästi resursoitu, että työntekijät ovat osaavia ja pitkäaikaisia, ja että toimiminen verkostojen kanssa sujuu hyvin. (Berschewsky 2016, 127)

Tuetun asumisen ohjaajat kokevat haasteellisena luottamuksellisen aikuissuhteen luomisen nuoreen, jolta sellainen on puuttunut, ja samanaikaisesti pitämään rajaa ammatti- ja ystävyysuhteen välillä. Nuorten käsitykset heidän roolistaan vaihtelevat äidistä ja ystävistä sosiaaliviranomaiseen. Se, että toiminnan lähtökohtana ovat nuorten tarpeet, vaatii ohjaajilta runsaasti joustavuutta työaikojen ja –tehtävien suhteen. (Heikkilä 2010)

5. Nuorille tarjottavan tuen kirjo

Lastensuojelulain mukainen jälkihuolto voi pitää sisällään mitä tahansa sosiaalihuollon tai terveydenhuollon palveluita. Jälkihuollon aikana nuorelle tulisi turvata ainakin yksi nuorta tukeva aikuissuhde. Tukena voi olla esimerkiksi aikaisemman asuinpaikan aikuinen, tukihenkilö, sosiaalityöntekijä tai perhetyöntekijä. Jälkihuoltoon sisältyy myös nuoren tukeminen koulutukseen ja työelämään sijoittumisessa. Myös nuoren asumisen järjestäminen on tärkeä osa jälkihuoltoa. (HE 96/2018, 50 §)

Kuntien vastaukset antavat yksityiskohtaisen kuvan siitä, mitä kaikkea jälkihuollon puitteissa järjestetty tuki voi konkreettisesti olla. Jälkihuollon tukitoimien kirjo vaihtelee eri kunnissa. Tässä esitetään yhdistelmä niistä tar-

koituksena antaa kokonaiskuva tehtäväkentän laajuudesta ja samalla niistä haasteista, joita aikuistuvat nuoret kohtaavat.

Nuoren täysi-ikäistyttyä edessä on siirtyminen itsenäiseen asumiseen:

- nuorta autetaan löytämään asunto tai ohjataan itsenäiseen asunnonhakuun
- neuvotaan vuokranmaksuun ja asumisen tukiin liittyvissä asioissa
- opastetaan kotivakuutuksen ja sähkösopimuksen tekemisessä
- avustetaan muutossa ja kenties kalustamisessakin
- opastetaan asunnon kunnossa pitämisessä, jätehuollossa, pesukoneen käyttämisessä ja ruuanlaitossa
- tarjotaan tukea naapurisopuun
- joissakin kunnissa nuorille tarjotaan ainakin alkuvaiheessa yhteisöllistä asumista, jossa henkilökuntaa on paikalla joka päivä tukemassa asukkaita.

Nuoret tarvitsevat myös ohjausta koulutukseen ja työelämään:

- koulua käyville nuorille annetaan tukea läksyjen tekemisessä tai kouluun lähtemisessä
- tuetaan suomen kielen oppimisessa ja käyttämisessä
- ohjataan opiskelupaikan hakemiseen
- motivoidaan opinnoissa
- tuetaan opiskelussa
- keskustellaan jatko-opinnoista
- autetaan kesätyöpaikkojen, työssäoppimispaikkojen ja oppisopimuspaikkojen etsimisessä
- opastetaan hakemusten ja ansioluettelon tekemisessä

Tärkeää on niin ikään tukea harrastuksiin hakeutumista ja vapaa-ajan toimintaa:

- tutustutetaan kaupungin vapaa-ajan palveluihin, harrastustoimintaan, järjestötoimintaan, tapahtumiin, suomen kielen kursseihin, kulttuuri-tarjontaan ja liikuntamahdollisuuksiin
- harrastustoimintaan annetaan taloudellista tukea, kuten esimerkiksi kuntosalikortti
- järjestetään kuljetukset harrastuksiin tarpeen vaatiessa
- järjestetään yhteisiä tapahtumia ja retkiä

Nuorten kanssa harjoitellaan itsenäistymisvaiheessa tärkeiden asioiden hoitamista:

- informoidaan nuorta hänelle kuuluvista etuisuuksista ja palveluista ja opastetaan, mistä niitä voi hakea

- harjoitellaan hakemista konkreettisesti: asioidaan virastoissa, opetellaan käyttämään sähköisiä palveluja, täyttämään lomakkeita ja tekemään hakemuksia
- opastetaan tekemään ajanvarauksia, käsittelemään postia ja pitämään asiakirjoja järjestyksessä.
- opetetaan talouden hallintaa, budjetointia, järkevää rahankäyttöä ja laskujen maksamista sekä verkkopankin käyttämistä

Nuorille annetaan myös tukea psyykkisen ja fyysisen terveyden hoitamiseen:

- neuvotaan, miten tehdään ajanvarauksia ja asioidaan terveystalveissa
- tuetaan avun hakemisessa silloin, kun tarvitaan terveydenhuollon apua jaksamiseen ja traumaan
- tarjotaan psykososiaalista tukea, esimerkiksi kuunnellaan ja keskustellaan, kun nuoret potevat koti-ikävää, tai saavat surullisia uutisia kotimaasta
- annetaan välitöntä tukea kriisitilanteisiin
- tarjotaan psykologin palveluita: nuoren kehitystason, hyvinvoinnin, toimintakyvyn, tunteiden säätelykyvyn ja psyykkinen kunnon arviointia ja ohjausta
- tarvittaessa järjestetään psykiatrisen sairaanhoitajan palveluita ja mielenterveyspalveluita

Nuorta tuetaan oman arjen ja elämän hallinnan saavuttamisessa sekä kotoutumisessa:

- itsestä ja kodista huolehtiminen sekä arjen rutiinien luominen
- tukiverkoston ja myönteisten sosiaalisten suhteiden luominen
- annetaan tapa-, sukupuoli- ja seksuaalikasvatusta
- tuetaan suomen kielen käyttämistä
- annetaan perustietoa Suomesta
- vahvistetaan sosiaalista ja yhteiskunnallista osallistumista
- mahdollistetaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen
- tuetaan myönteistä uskonnollista tai muuta elämäntavasta

Lisäksi nuoria autetaan lupa-asioissa ja yhteydenpidossa perheeseen:

- autetaan SPR:n henkilöhaun tai perheen yhdistämishakemuksen tekemisessä
- avustetaan jatko-oleskelulupien hakemisessa; sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu lausuntojen kirjoittaminen maahanmuuttovirastolle tai hallinto-oikeudelle näiden käsitellessä nuoren lupa-asioita
- opastetaan passin, muukalaispassin tai henkilökortin hakemisessa

6. Vaikeuksia jälkihuollon järjestämisessä

Monen kunnan mukaan jälkihuollon järjestäminen ja siihen liittyvä yhteistyö on sujunut hyvin. Jälkihuollon järjestämiseen on kuitenkin liittynyt myös vaikeuksia ja ongelmia.

Kun yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden – kuten muidenkin – määrä kasvoi voimakkaasti vuonna 2015, heitä sijoitettiin asumaan myös kuntiin, joissa ei ollut aiempaa kokemusta alaikäisten turvapaikanhakijoiden, tai ylipäänsä turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelystä. Tämä kokemattomuus vaikeutti myös jälkihuollon järjestämistä siinä vaiheessa, kun alaikäiset nuoret täysi-ikäistyivät. Alkuvaiheessa ei ollut saatavilla juuri mitään koulutusta eikä vertaistukea jälkihuoltotyötä tekeville, vaan työntekijöiden piti opetella kaikki alusta alkaen melko omatoimisesti. Jälkihuoltopalvelujen tarve saattoi tulla eteen niinkin nopeasti, että kunnan tarvitsemien sopimusten laadinta oli vielä kesken.

Jälkihuollossa tarvittavat resurssit saattoivat olla puutteelliset alkuvaiheessa, mutta myös myöhemmin tilanteissa, joissa asiakasmäärä nousi. Useammasa kunnassa valitellaan, että toiminta on ollut reaktiivista eikä suunnitelmallista; on ehditty vain reagoida yksittäisiin asiakastapauksiin. Joissakin kunnissa resurssit ovat jatkuvasti liian vähäiset, jolloin nuoria ei pystytä tukemaan tavoitteiden tasoisesti.

Tällä hetkellä jälkihuollon ohjauksesta ihan liian suuri osa menee välttämättömien taloudellisen tuen asioiden hoitamiseen ja selvittämiseen, mikä vie käytännössä pois sen ajan, jota pitäisi käyttää kansalaisyhteiskuntaosallisuuden vahvistamiseen, harrastuksiin tutustumiseen ja sosiaalisten suhteiden luomiseen. Kunnan sosiaalipalveluiden liian vähäisten resurssien vuoksi jälkihuolto toimii käytännössä sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen paikkaajana, mikä on epätarkoituksenmukaista ja lisäksi altistaa vaikeuksille: jälkihuollon ohjaaja ei välttämättä tunne KELA:n järjestelmiä eikä hän pysty asiakasjärjestelmään kirjautumaankaan.

Lisäksi nuoret muuttavat kunnasta toiseen eikä tämä aina tapahdu hallitusti niin, että tieto jälkihuollon palvelujen piirissä olevasta nuoresta kulkisi lähtökunnasta muuttokuntaan. Muualta tulevat nuoret saattavat olla kunnassa jopa kuukausia ennen kuin päätyvät palveluihin, jolloin heidän asiansa ovat usein jo sekaisin. Nuorten omatoiminen muutto kuntaan tuottaa myös ennakoimat-

tomia kustannuksia. Erityisesti pääkaupunkiseudulle on muuttanut nuoria paljon lyhyellä aikavälillä. Joistakin kunnista taas suurin osa nuorista muuttaa pois, muun muassa perheryhmäkotien sulkemisen vuoksi ja siksi, että pienissä kunnissa on rajallisesti koulutusmahdollisuuksia ja erityispalveluja. Monet nuoret haluavat muuttaa isommalle paikkakunnalle.

Tiedot siirretään uuteen asuinkuntaan nuoren luvalla, ja lupa on aina tähän asti saatu nuorilta. Jälkihuollon jatkuminen riippuu siitä, järjestääkö uusi kotikunta jälkihuollon palvelut. Kotoutumista edistävän lain mukainen jälkihuolto ja lastensuojelulain mukainen jälkihuolto eivät ole tässä sama asia, eli lähtökunta ei enää järjestä jälkihuoltoa, jos nuori muuttaa pois kunnasta vaan asia siirtyy uuden kunnan vastuulle. Jälkihuolto järjestyy nuorille niissä kunnissa, joissa jälkihuolto alaikäisinä ilman huoltajaa maahan saapuneille on muutenkin järjestetty ja uuden kunnan noudattamin periaattein ja linjauksin. Nuorille kerrotaan ja heidän kanssaan keskustellaan asiasta varhaisessa vaiheessa, kun tai jos he suunnittelevat muuttoa uuteen kuntaan, ja nuori päättää itse, muuttaako hän vai ei.

Merkittävä ongelma kuntien mukaan on ollut jälkihuollon henkilöstön suuri vaihtuvuus. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden ja kokeneen henkilökunnan rekrytointi on ollut vaikeaa. Henkilöstövaihdokset ovat vaivanneet myös yrityksiä ja järjestöjä, joilta kunnat ovat ostaneet jälkihuollon palveluita. Tukihenkilöiden vaihtuvuus on haitallista nuorille, sillä he tarvitsevat ympärilleen elämää vaukauttavia elementtejä.

Ostopalvelujen palveluntuotannossa raportoidaan muutenkin olleen ongelmia muun muassa sopimuksen sisällön noudattamisessa. Haasteita ollut esimerkiksi yhteydenpidossa nuoreen – joskus nuori on yrittänyt lukuisia kertoja saada kiinni jälkihuollon ohjaajaa siinä onnistumatta. Luottamuksellista tukisuhdetta nuoreen ei ole aina syntynyt, eikä jälkihuollosta vastaava kunnan virkamies ole saanut tietoa siitä, miksi tukisuhde ei ole onnistunut. Myös palveluntuottajilla on saattanut olla puutteelliset resurssit jälkihuollon järjestämiseen.

Moni kunta mainitsee vaikeutena yhteistyön terveystalvelujen kanssa. Eri-tyinen ongelma on mielenterveystalvelujen saatavuus. Hyvin traumaattisesti oireileville nuorille on haastavaa löytää palveluita, sillä psykiatrian palveluihin vaikea päästä.

Riittämätön psykiatrisen erikoissairaanhoidon tuki ja palvelu näkyy asiakkaiden kuormittumisena ja siinä, että jälkihuollon ohjaaja joutuu käytännössä olemaan ainut psykososiaalinen tuki jota nuori saa. Tämäkin on epätarkoituksenmukaista ja riittämätöntä toimivan jälkihuollon kannalta.

Hankaluuksia on muutenkin yhteistyössä kunnan muiden palvelujen kanssa. Muissa palveluissa ei tunneta yksintulleita nuoria asiakasryhmänä, ja jälkihuollon työntekijät joutuvat puolustamaan asiakasta sosiaalitoimen järjestelmissä, esimerkiksi harkinnanvaraisen toimeentulotuen saamiseksi.

Käytännön asioiden hoitaminen on yleisesti vaikeaa ja joskus mahdotonta nuorilla, joilla ei ole voimassaolevaa henkilötodistusta.

Asunnon löytämiseen nuorelle liittyy monia hankaluuksia. Useissa kunnissa on pulaa pienistä asunnoista. Lisäksi yksityisten vuokranantajien ennakkoluut maahanmuuttajia kohtaan vähentävät asunnonsaannin mahdollisuuksia. Asumiseen liittyvänä ongelmana mainitaan vielä joidenkin asuinalueiden sosiaalinen levottomuus, joka on haitannut nuorten arkea.

Vaikeaksi on osoittautunut myös nuorten integroituminen kantaväestöön. Maahanmuuttajataustaisten nuorten ja kantaväestön nuorten kohtaamispaikkoja on kunnassa liian vähän eikä tukiperheitä nuorille ole aina löytynyt. Yhteiskuntaan integroitumisessa olisi hyvä saada enemmän tukea erityisesti ammatillisten opintojen loppuvaiheessa.

Muutama vastaaja mainitsee ongelmaksi sen, että nuoret eivät sitoudu heille räätälöityyn palveluun, vaikka tarvitsisivat sitä, ja joidenkin nuorten kyky vastaanottaa palveluja on heikko. Jos nuori ei voi hyvin psyykkisesti eikä sitoudu työskentelyyn, ei kotoutuminenkaan suju; näissä tapauksissa pidempi jälkihuoltoaika olisi tarpeellinen. Toisenlaisena ongelmana eräässä kunnassa nähdään se, että nuoret ovat saaneet liian vahvaa tukea, eivätkä opi hoitamaan asioitaan itse ja ottamaan vastuuta niistä.

7. Jälkihuollon kehittämistarpeita ja -ehdotuksia kunnista

Kunnissa on eriäviä näkemyksiä siitä, pitäisikö turvapaikanhakijoina yksintulleita nuoria koskeva jälkihuollon erillisjärjestelmä purkaa ja integroida heidän jälkihuoltonsa kunnan normaaliin lastensuojeluun. Joidenkin mielestä näin pitäisi tehdä yhdenvertaisuuden nimissä, joidenkin mielestä taas erillisjärjestelmä on turvannut maahanmuuton asiantuntemusta ja lisäresursseja yksintulleiden nuorten jälkihuoltoon.

Vastanneista kunnista 12 kallistuu sille kannalle, että erillinen järjestelmä on parempi. Tätä perustellaan muun muassa sillä, että pakolaisina Suomeen tulleiden tarpeet poikkeavat tavanomaisista lastensuojelun asiakkaina olevista nuorista. Etuna pidetään sitä, että yksintulleiden jälkihuollosta vastaa yksikkö, jossa on tietämystä pakolaisuuden erityiskysymyksistä, kuten eräässä kunnassa on ollut jo vuosikymmenien ajan. Myös kotoutumiseen liittyvien haasteiden huomioimista pidetään tärkeänä yksintulleiden jälkihuollossa. Niin ikään kulttuurien erityispiirteisiin perehtymisen katsotaan olevan työntekijöiden vahvuus kotouttamishallinnossa. Joidenkin kuntien vastauksissa todetaan myös, että kotoutumislain pohjalta voidaan tarjota ehkäiseviä palveluja matalammalla kynnyksellä kuin mitä lastensuojelulaki sallii. Tuetun asumisen ja sosiaaliohjauksen kautta nuorten katsotaan saaneen enemmänkin tukea kuin he olisivat saaneet lastensuojelun jälkihuollon kautta.

Lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen ja täten lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon käynnistymiseen on korkeampi kynnys kuin mitä kotouttamislain kohdalla on. Mielestämme on hyvä asia, että kotoutumispolkuun aloittaville nuorille on ehkäiseviä palveluita olemassa matalammalla kynnyksellä kuin mitä lastensuojelulaki sallii. Näkisimme että tällainen palvelu on yhdenvertaisuuslain mukaista tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämistä. Yksintulleita nuoria koskee lastensuojelulaki samalla tavalla kuin kaikkia Suomessa asuvia. Tarpeen vaatiessa saattaa joutua käyttämään lastensuojelulain mukaisia palveluita yksintulleiden nuortenkin kohdalla, mutta toive on että nuorten kotoutumisprosessi vahvistuisi asianmukaisesti kotouttamislain mukaisilla palveluilla ilman että tarvitsee turvautua lastensuojelulain mukaisiin palveluihin.

Kuntien vastauksissa muistutetaan kuitenkin, että lastensuojelulaki koskee myös yksintulleita nuoria ja joissakin tapauksissa on välttämätöntä turvautua lastensuojelulain mukaisiin palveluihin.

Vastanneista kunnista 11 on puolestaan sitä mieltä, että jälkihuoltojärjestelmien erillisuus on ongelma. Todetaan, että yksintulleilla ei ole kotoutumislain pohjalta subjektiivista oikeutta jälkihuoltoon eikä heidän jälkihuoltoaan rinnasteta yhdenvertaisesti lastensuojelun jälkihuoltoon. Kunnissa on koettu, että on välillä epäselvää, mitä lakia pitäisi noudattaa, ja silloin myös vastuunjako on epäselvää. Kotoutumislaisia viitataan lastensuojelun jälkihuoltoon, mutta maahanmuuttajapalvelut ovat monissa kunnissa erillään lastensuojelusta. Myös valvontaviranomainen on eri, kun lastensuojelua valvoo aluehallintovirasto (AVI) ja kotouttamista ELY-keskus; näiden välistä yhteistyötä pitäisikin vahvistaa ja valvontaa selkeyttää. Käytäntöä ja ohjeistusta moititaan sekaviksi.

Vaikka nähdään, että yksintulleiden nuorten lähtökohdat ja tarpeet poikkeavat lastensuojelun piiriin kuuluvista nuorista, todetaan, että heidän kasvuolosuhteillaan on voinut olla samantapaisia seurauksia nuorille.

Se, että lastensuojelulain mukainen jälkihuolto koskee lain mukaan vain sellaisia nuoria, jotka on sijoitettu Suomessa lastensuojelulaitokseen alaikäisenä, on ongelmallinen, ja oikeus kannattaisi yltää myös alaikäisinä ilman huoltajaa maahan saapuneisiin lain kohtaa muokaten. Alaikäisenä ilman huoltajaa maahan saapuneiden joukossa voi olla ollut esimerkiksi orjana vuosia eläneitä, katulapsia ja ulkomailla lastensuojelulaitoksessa tai pitkään pakolaisleirillä eläneitä. Kasvuolosuhteet ovat tällöin voineet jättää samantyyppisiä arpia nuoriin, kuin mitä lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa saaviin lapsiin on jäänyt. He tarvitsisivat ehdottomasti lain antamaa suojattua oikeutta jälkihuollon palveluun myös 21. ikävuoden jälkeen.

Laaja yksimielisyys vallitseekin siitä, että jälkihuollon ikäraja pitäisi nostaa 25 vuoteen myös heidän kohdallaan, kuten lastensuojelulaissa.¹⁰ Tarpeellisenä nähdään myös, että kotoutumislakiin perustuva jälkihuolto olisi samalla tavoin velvoittavaa kuin lastensuojelulain mukainen jälkihuolto.

Ei ole tarkoituksenmukaista, että näissä on eri säädökset. Se asettaa lastensuojelutaustaiset ja pakolaistaustaiset jälkihuoltoonuolet eriarvoiseen asemaan. Mielestäni myös kotoutumislain mukaisen jälkihuollon tulisi olla kunnille velvoittavaa, ja jälkihuollon jatkumisen mahdollistaminen 21

10 Työ- ja elinkeinoministeriössä valmistellaan parhaillaan lakiehdotusta ikärajan nostosta 25 vuoteen (Neuvotteleva virkamies Anna Bruun: Kotoutumisen edistäminen ja ilman huoltajaa tulleet – ajankohtaista. Jälkihuollon verkostopäivä 8.11.2019, Helsinki.).

ikävuoden jälkeen palvelisi osaa asiakkaista. Kotoutumislain mukaisessa jälkihuollossa olevilla on erityisen paljon tuen tarvetta, sillä monella heistä ei ole lainkaan biologista verkostoa Suomessa. Lisäksi sekä toimintaympäristö että kieli ovat vieraita. Yhteiskunnassa toimimisessa olisi 21 ikävuoden jälkeenkin vielä paljon opittavaa, ja lisäksi pakolaistaustaisten nuorten ihmissuhteet ovat olleet hyvin rikkonaisia. Hyvä suhde jälkihuoltotyöntekijään auttaa paitsi asioiden hoidossa ja integroitumisessa, mutta tarjoaa myös korjaavia kokemuksia ja mahdollisuuden kiinnittyä johonkuhun. Uskon, että pysyvämpi turvallinen ihmissuhde aikuistumisen alkuvaiheessa voisi vaikuttaa myös ylisukupolvistuvien ongelmien ehkäisemisessä. Mikäli jälkihuolto pitenisi, olisi kiinnittymisen lisäksi myös hallittu irrottautuminen helpompi toteuttaa. Nykyisellään osa nuorista kokee jälkihuollon päättymisen uudeksi hylkäämiskokemukseksi muiden joukossa.

Kyselyyn vastanneet kuntien työntekijät ovat yhtä mieltä siitä, että jälkihuollon mahdollistamat tukitoimet ovat erittäin merkityksellisiä nuoren kotoutumisen kokonaisuutta ajatellen.

Moni ei yksin selviäisi psyykkisen kuorman ja palveluiden viidakon kanssa, vaikka muuten pärjääviä ovatkin.

Yksintulleiden jälkihuoltoa pitäisi selkeyttää lainsäädännön ja ohjeistuksen tasolla. Nyt toimitaan kotoutumislain, sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain säädösten mukaisesti ja välisesti, ja on monenlaisia tulkintoja siitä, mitä kotoutumislain mukainen jälkihuolto on ja miten sitä rinnastetaan lastensuojelulakiin. Valtakunnalliset ohjeet olisivat tarpeen tulkintojen ja palvelujen yhtenäistämiseksi. Niin ikään lainsäädännössä tulisi selventää jälkihuollon valtiollista valvontavastuuta.

Olisi myös tarpeen määritellä, mihin palveluun jälkihuolto tulisi sijoittaa, nyt vastuuta kantava taho vaihtelee eri kunnissa. Aina ei ole edes yksimielisyyttä siitä, minkä tahon pitäisi kastaa kokonaisvastuu, todetaan.

Organisaatorakenne vaikeuttaa nuorten asioiden hoitamista, kun lastensuojelun jälkihuolto ja maahanmuuttajapalvelut ovat eri osastoilla; vastuista voi syntyä epäselvyyksiä.

Koen jälkihuollon työntekijänä, että kokonaisvastuu on minulla. Aina en tosin tule tietämään kaikista tahoista, joiden kanssa nuori asioi, ja ellei hän kerro olevansa jälkihuollossa, eivät myöskään nämä tahot tule tietämään siitä, että nuorella on jo vastuutyöntekijä. Harvakseltaan tulee vastaan tilanteita, joissa huomaan myös jonkun toisen tahon järjestelevän nuoren

asioita jopa päällekkäisesti kanssani. Tällöin otan yhteyttä ko. tahoon ja pyrin sopimaan työnjaosta päällekkäisyyksien ja ristiriitaisen ohjauksen välttämiseksi.

Kuntien resurssit jälkihuollossa ovat hyvin eritasoisia ja olisi oikeudenmukais- ta yhtenäistää palvelutasoa valtakunnallisesti. Jälkihuollon ohjaajilla pitäisi olla pätevyysvaatimukset. Niin jälkihuollon ammattilaisille kuin ostopalvelu- jentuottajille olisi syytä järjestää koulutusta ja osaamisen kehittämistä valta- kunnallisesti, jotta palvelu olisi yhtenäisempi ja yhdenvertaisempi eri nuorten kohdalla.¹¹ Palvelujen vaikuttavuutta pitäisi seurata ja mitata.

Kokemustenvaihto kuntien välillä olisi tarpeen,¹² samoin tutustuminen lastensuojelun jälkihuollon toimiviin käytäntöihin ja tutkimuksiin. Nykyiset kuntien hyvät käytännöt kannattaisi koota yhteen ja tuottaa niistä oppikirja. Nuorten itsenäistymispolku kannattaisi kuvantaa ja tuottaa siihen mukaan palvelut ja ne tuet, joiden avulla he voivat päästä kohti tavoitettaan eli itsenäis- tä elämästä selviytymistä. Kunnissa pitäisi olla selkeästi saatavilla tieto siitä, keneen otetaan yhteys, kun nuori muuttaa toiselle paikkakunnalle.

Nuorten kannalta tärkeää olisi tarjota enemmän matalan kynnyksen palve- lua, joka ei ole virka-aikaan ja paikkaan sidottua. Niin ikään nuorten käyttämän tekniikan ottaminen käyttöön olisi suositeltavaa. Enemmän huomiota pitäisi kiinnittää nuoren oman kieli- ja kulttuuritaustan huomioimiseen ja hyödyn- tää heidän kieltään puhuvia, pidempään maassa asuneita resurssihenkilöitä.

Ystväperhetoimintaa pitäisi laajentaa, sillä se edistää kotoutumista ja vä- hentää yksinäisyyttä. Samoin kotoutumisen edistämisen kannalta olisi hyvin tärkeää, että nuorilla olisi kantaväestössä ystäviä, erityisesti ikätovereitaan. Ryhmätoimintaa kantaväestön kanssa olisi hyvä kehittää. Esimerkkinä tästä mainitaan seuraava hanke:

Kaupungin jälkihuollon tärkeänä kumppanina on toiminut TEM:n rahoitta- ma Kaveriksi Minulle -hanke. Sen avulla yksin alaikäisenä Suomeen tulleille, oleskeluluvan saaneille maahanmuuttajanuorille järjestetään erilaista toimintaa yhdessä suomalaisten vapaaehtoisten kanssa. Tavoitteena on löytää mieluista tekemistä mieluisessa seurassa ja luoda nuorille yhteyksiä opiskelu- ja työelämään sekä suomalaiseen yhteiskuntaan. Nuoret ovat osallistuneet hankkeen tapahtumiin erittäin aktiivisesti, ja sitä kautta on syntynyt sekä tukihenkilö- että tukiperhesuhteita.

11 Koulutuksia on jonkin verran järjestettykin, esimerkiksi Kotouttamisen osaamiskeskuksen ja Kuntaliiton toi- mesta. Myös työ- ja elinkeinoministeriö sekä ELY-keskukset ovat järjestäneet koulutuksia.

12 Kuntien kesken toimii jälkihuollon verkosto, joka kokoontuu vuosittain. Tänä syksynä Helsingissä järjestetyille jälkihuollon verkostopäiville osallistui työntekijöitä 14 kunnasta sekä palveluntuottajien työntekijöitä eri puo- lilta Suomea.

8. Nuorten kokemuksia jälkihuollosta ja itsenäisestä elämästä

Selvitystä tehtäessä haastatelluilla nuorilla on kokemusta tilanteista, joissa jälkihuolto ei ole toiminut niin kuin olisi pitänyt.¹³ Eräässä kunnassa sosiaalityöntekijä oli odottanut paikkakunnalle muuttaneiden nuorten soittavan hänelle, mitä he eivät olleet tehneet, koska eivät osanneet suomea. Toisessa kunnassa ei ollut kuuteen kuukauteen sosiaalityöntekijää, jonka tehtävänä olisi ollut vastata jälkihuollosta. Kunnassa asuva nuori kertoo kuntaan muuttamisestaan:

N(uori): And you know when I moved there was no meeting for me where they told me what the duties of a social worker are and what they can do for me. They didn't tell me that and after one year I find out what my rights are. I still don't know completely like I didn't know that I have the right to have student transportation discount, I didn't know that. I traveled on my own for 6 or 7 months and after that someone told me that I have the right to apply for such discount from social worker, and I was like, oh really?

Toinen samaan kuntaan muuttanut nuori on erityisen pahoillaan siitä, että häntä ei autettu jatkamaan harrastustaan uudella paikkakunnalla eikä hänelle annettu siihen rahallista tukea. Hän kuvaa alkuvaiheen tilannetta näin:

N: Mä olin vaan kotona. Se oli aika huono juttu, kun ihmisellä ei ole harrastusta. Se aika paljon väsyttää ja tulee viestiä ja ajatuksia, ja kun mä oon kotona ja niinku, ihminen tarvitsee sitä. Mutta minulla ei ollut ja ei ketään kysynyt minulta mitä sinulla on. Eli näin vuosi kului eli vuoden jälkeen vähän kun minulla oli suomen kieli, sitten mä yritin kysyä sieltä tietoja ja sitten siellä oli, sen jälkeen vuoden päästä kyllä oli siellä sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja oli siellä. Hän vähän auttoi.

13 Tässä luvussa kerrotut nuorten kokemukset perustuvat yhteentoista 18-20 vuotiaan nuorten kanssa tehtyyn haastatteluihin. Haastatteluja on tehnyt Outi Lepolan lisäksi Johanna Hiitola tutkimusavustajineen projektissaan *Perheestä erossa: Arkielämän rakentuminen erillään perheenjäsenistä*, joka on osa Siirtolaisuusintituutissa käynnissä olevaa Suomen Akatemian hanketta *Perheen erossaolo, maahanmuuttostatus ja arjen turvallisuus: Haavoittuvien maahanmuuttajien kokemuksia ja strategioita*, jota johtaa Marja Tiilikainen.

Kyseisessä kunnassa asiat alkoivat nuorten näkökulmasta sujua vasta, kun kunta päätti ostaa tukipalveluja kokeneelta palveluntarjoajalta. Siitä alkaen nuorten oli mahdollista sopia tapaamisia ohjaajan kanssa aina kun oli asiaa ja joka tapauksessa tapaamisia pidettiin 2-3 kertaan kuukaudessa säännöllisesti. Lisäksi nuorille järjestettiin viikoittain ryhmätapaamisia ohjaajien kanssa.

Muissakin kunnissa asuneilla nuorilla on kokemuksia puutteellisesta informoinnista ja ohjauksesta:

H(aastattelija): Did anyone tell you that you are also entitled to special child protection services until you are 21 years old?

N: The TE office helps you when you're unemployed and studying and then social advisors sometimes help you but nobody has officially told me anything about helping me till 21 years of age.

Haastatelluilla nuorilla on tietoa myös muiden nuorten tilanteesta ja näkemys siitä, millaista informaatiota nuorille tulisi tarjota täysi-ikäisyyden kynnyksellä:

H: Mitä nämä nuoret sinun mielestä tarvitsee, kun täyttää 18, joutuu lähtemään ryhmäkodista?

N: No pitäis antaa heille tietoa jotain Suomen laista ja sen lisäksi jotain mahdollisuuksia, että mitä mahdollisuuksia heillä on. Ja esimerkiksi mä kuulin muutamalta nuorelta, että vaikka he asuvat nyt, heillä on kaksi vuotta oleskelulupa, ja heille mä sanoin, että maksaa Suomen valtio jotain harrastustukia jotain 500 euroa vuodessa alle 21-vuotias... aikuiselle ja sitten monille ei ole sitäkin tietoa, koska heille ei kerrottu. Ja esimerkiksi monella nuorella on myös mahdollisuus hakea perhe tänne, heillekin ei sosiaalityöntekijät ei kertoi.

Kykyyn toimia itsenäisesti täysi-ikäisenä vaikuttaa myös se, miten Suomessa eläminen ja kotoutuminen on sujunut ennen täysi-ikäistymistä ja oleskeluluvan saamista. Joitakin palveluja olisi tarpeen tarjota heti maahantulon jälkeen:

H: Mut mitkä asiat on hyvii jos tulee Suomeen ihan aluks? Mikä on sellasta tärkeitä?

N: No alussa voi olla tärkeätä jos, no ehkä koulu voi olla hyvä alussa, koska jos sä et ole koulussa se on vähän huono asia koska et osaa kieli. Mä olin pari viikkoo ilman koulua, se oli aika vaikee. Koko päivä, et osaa kieliä, et

tunne toisia. Se voi olla vähän, siitä voi tulla vähän mielenhäiriö. Sitten kun menet kouluun sitten se muuttuu koko asia, eri tavalla.

Toinen haastateltu nuori kertoo päässeensä aloittamaan suomen kielen opiskelun vasta asuttuaan maassa kaksi vuotta, koska ensimmäisissä asuinkunnissa ei tarjottu mitään opetusta turvapaikanhakijoille. Suomen kielen oppimista vaikeuttaa se, että maahanmuuttaneet nuoret viettävät aikaa koulussa ja vapaaajalla keskenään puhuen omaa ja toistensa kieliä — eräskin nuori mainitsee oppineensa darin kieltä paremmin Suomessa kuin Afganistanissa.

Koulunkäyntiä, sosiaalisia suhteita ja kaikkea arkielämää vaikeuttaa se, että turvapaikanhakijoita siirrellään vastaanottokeskuksesta toiseen eri vaiheissa turvapaikkaprosessia, ja vastaanottokeskusten lakkauttamiset ovat entisestään lisänneet siirtojen määrää. Lisäksi täysi-ikäistyminen merkitsee muuttoa alaikäisyksiköstä aikuisten yksikköön tai omaan asuntoon. (Lepola 2012, 3, 83)¹⁴ Turvapaikkaprosessin ja kuntapaikan odotusajan pituudella sekä yksiköstä toiseen tapahtuvien siirtojen määrällä on havaittu yhteys turvapaikanhakijalasten ja —nuorten mielenterveysongelmiin niin suomalaisessa selvityksessä kuin kansainvälisissäkin tutkimuksissa (Mikkonen 2011, 85).

Eräs haastatelluista nuorista on joutunut vajaan neljän vuoden Suomessa asumisensa aikana muuttamaan viisi kertaa uudelle paikkakunnalle vastaanoton järjestelyistä johtuvista syistä ennen päätymistään kuntaan, jossa nyt asuu ja nauttii jälkihuollon palveluja. Muutkin haastatelluista nuorista ovat asuneet vähintään kahdella paikkakunnalla ja lisäksi samalla paikkakunnalla eri paikoissa.

Vastaanottojärjestelmän pakottamien muuttojen lisäksi nuoret muuttavat omasta halustaan etenkin pienemmiltä paikkakunnilta isommille. Pienellä paikkakunnalla jälkihuollon tuki voi olla yksilöllisempää ja intensiivisempää — mikäli kunnassa on tähän riittävästi resursseja — kuin suuressa kunnassa, mutta ongelmana on koulutus- ja työmahdollisuuksien vähäisyys suurempaan kuntaan verrattuna. Myös samaan etniseen tai kieliryhmään kuuluvia asuu suuremmalla paikkakunnalla enemmän ja he muodostavat verkoston, joka tarjoaa seuraa ja tukea. Siksi houkutus muuttaa isommalle paikkakunnalle on suuri. On kuitenkin myös mahdollista löytää paikkansa ja integroitua pienelle paikkakunnalle niin tiiviisti, ettei ole tarvetta muuttaa pois.

14 Useassa Euroopan maassa yksintulleet nuoret saavat tietyissä tapauksessa jäädä asumaan samaan laitokseen tai perheeseen 21 tai jopa 25 vuoden ikään asti. (Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in 2014. EMN Focussed Study 3/2014, 33-34.)

N: Mä tykkään asua pienellä paikkakunnalla, ja [kunta] on kaunis paikka. Koulu on ihan lähellä. Mulla on täällä todella paljon kavereita, myös suomalaisia. On paljon tekemistä yhdessä, voi käydä kävelyllä, ja käydään mökillä.

Toinen haastateltava antaa esimerkin siitä, miten pienemmässä kaupungissa on järjestetty nuorille enemmän vapaa-ajan toimintaa kuin isommalla paikkakunnalla, jossa hän nykyään asuu.

H: Tuleeks sulle viel mieleen jotain muuta siitä et millä tavalla [kaupunki] tai [järjestö] vois tukea nuoria?

N: No jos nuori tulee ihan uusi, ehkä vois olla hyvä että, että ohjaaja ottaa mukaan kaikki nuoret. Esimerkiksi vaikka joku urheilu taikka, voi olla esimerkiksi jalkapallo tai uimaan. Se on hyvä ohjaajien kanssa, pitää olla. [Edellisessä asuinpaikassa] meillä oli mutta täällä ei ollut. Sen takia mä huomasin, se voisi olla parempi.

Ainakin eräässä suuressa kaupungissa ongelmana on nuorten suuri määrä suhteessa ohjaajaresursseihin:

N: Heillä tulee tosi paljon asiakkaita ja heillä ei ole aikaa tavata nuoria. Jos mulla esimerkiksi on tässä kuussa aika ja sitten mä peruutan, niin sitten pitäisi odottaa kuukausi, että pääsee, mutta tarvittaessa ei voi ottaa yhteyttä heihin.

Haastateltujen nuorten joukossa on myös sellaisia, jotka ovat tyytyväisiä saamaansa tukeen ja kertovat saaneensa apua aina tarpeen vaatiessa:

N: no kyllä [palveluntarjoaja] auttaa, ne tekee kaikki hakemus, ja kela on maksanut rahaa

H: joo, mutta ei ulkomaalaistoimisto?

N: No kyllä sieltä oli se... toimeentulotuki... ja sitten se muuttunut Kela joo

H: Mutta sinä et käynyt tapaamassa ketään työntekijää?

N: Joo olen käynyt, joo, en muista, kyllä mä oon käynyt, ne on kertonut kaikki säännöt ja [kunnassa]

H: Joo

N: Ja ihan kaikki, miten asuu. Ja sitten kyllä mä olen ostanut kirjat ja kaikki ne maksanut... kaikki koulun kirjat...

Toinenkin nuori on tyytyväinen tarjolla olleeseen apuun, mutta viittaa samalla ongelmaan, jonka ratkaisu ei ole jälkihuollon vallassa:

H: Olisko ollu jotain asioita missä olis voinu saada tukea enemmän? Vai onks kaikki mennä tosi hyvin?

N: No mul on itseasiassa mennä hyvin. Mä en osaa sanoa mitä olisi parempi jos olisi. Mennä hyvin, mutta tosi tärkeää asia meillä on se oleskelulupa, on aina jo tärkeä. Muuten joo mulla mennä ihan hyvin.

H: Et on aina löytynyt joku joka on osannut neuvoa ja selittää jos on vaikka ollu jotain tai ei oo ymmärtänyt.

N: Joo on aina on ollu jos mä tarviin apua niin sitten mä saan.

Oleskelulupa on asia, jonka lähes kaikki haastatellut nuoret mainitsevat heidän elämäänsä kaikkein eniten vaikuttavana asiana. Useimmat nuoret ovat saaneet lyhytaikaisia lupia ja joutuneet jo hakemaan jatkolupaa ainakin kerran. Hakeminen on työlästä ja epävarmuus tulevaisuudesta vaikuttaa jaksamiseen ja motivaatioon. Nuoret miettivät, onko omalla kotoutumisella mitään merkitystä, jos kielteinen päätös kaikesta huolimatta uhkaa ja he voivat joutua palaute-
tuksi entiseen kotimaahansa (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 373). Eräs haastatelluista nuorista toteaaakin tämän olevan yksi suurimmista ongelmista alkuvaiheessa, ennen oleskeluluvan saamista:

N: Oleskeluluvan saaminen on vaikeaa. Mitä hyötyä on oppia suomea, jos ei saa oleskelulupaa?

Nuoret ja heidän kanssaan työskentelevät kokevat ristiriitaisena, että opiskelun ja kotoutumisen tärkeyttä korostetaan, mutta samalla epävarmuus tulevasta verottaa nuorten voimia (EMN 2017, 43). Usein epävarmuus jatkuu oleskeluluvan saamisesta huolimatta. Useimmat haastatelluista nuorista ovat saaneet aluksi lyhytaikaisen oleskeluluvan ja joutuneet jo hakemaan jatkolupaa ainakin kerran:

N: No mulla oli eka vuosi yksi vuosi sitten mä sain kaksi vuosi. eli nyt mulla on kaks. sekin loppuu kohta. sitten mun pitää hakea.

H: Taas hakea.

N: Ehkä elokuussa.

H: Tylsää että ne on niin lyhyeks aikaa!

N: Mulla oli kaks vuotta seki on lopussa.

H: No sun täytyy sit hakee sitä jatkolupaa.

N: Joo, ehkä haen heinäkuus tai elokuus.

H: Onks sulla siinä sitten ohjaaja tai lakimies auttamassa?

N: Ei. Ohjaajan kanssa teen sen hakemukset. Ehkä sitten lisäksi ehkä saan nytten paperin sosiaalityöntekijältä.

Jatkolupien hakeminen on kuitenkin asia, jossa jälkihuollon työntekijät voivat auttaa nuoria, ja se onkin asia, jossa tuki on tarpeen vielä siinäkin vaiheessa, kun nuori jo osaa hoitaa asioitaan omatoimisesti:

N: No mä teen enemmän mun asiat itse. kun mä osaan esimerkiks paperiasiat tai kaikki. Mut jos tulee jotain poikkeuksia, sitten mä oon, mun ohjaaja tekee.

H: Millasia asioita on esimerkiks ollu missä oot pyytäny neuvoa?

N: Ei ole. Mutta jos tulee joskus jotain Kelan asioita tai jatkohakemus tai jotain, sitten ohjaaja auttaa.

Kelassa asioiminen on toinen asia, jossa niin nuorten kuin työntekijöidenkin mukaan apu on pitkään tarpeen.

Haastattelujen tekoaikana jo muutaman vuoden Suomessa olleet haastattavat korostivat itsenäisyyttään ja kertoivat osaavansa hoitaa asiansa pääasiassa itse:

N: Joo nyt minulla on se jälkihuolto, [kunnassa] on semmonen jälkihuolto-palvelu, [kunnan] sosiaalityöntekijän vastaanotto, sosiaalityöntekijä meillä

H: Onko hyvä?

N: Joo hyvä ihminen, ja antaa paljon tietoa meille, mutta nyt minä en tarvitse paljon tietoa, minä itse annan tietoa muille

H: Mutta sinä olisit tarvinnut sitä kun muutit

N: Silloin minä tarvitsin, minulle ei ollut. Mutta nyt minä en tarvitse, nyt minä tiedän mitä ne antaa. [Palveluntarjoaja] on siellä [kunnassa], joka auttaa nuoria, mutta en paljon käy siellä. Joskus tulee jotain asiaa, jota mä en pysty hoitamaan, mutta ne auttaa.

Nuoret ovat tekemisissä monien muidenkin tahojen kuin kunnan sosiaaliviranomaisten kanssa. Jälkihuollon työntekijöiden tehtävänkuvaan kuuluu yhteydenpito näihin tahoihin, mutta kaikki nuoret eivät kaipaa tukea tässäkään:

N: I did have special child protection services but I didn't get much help from them because everything which is relates to the TE office to my school all of those things I can do by myself

Omatoimisuuteen saattaa kannustaa myös kokemus tai käsitys siitä, että apua ei ole saatavissa, ainakaan kaikkiin asioihin, kuten perheenyhdistämiseen.

H: After you turned 18 did anyone help you in any of the matters?

N: No nobody has helped me before and I have started all the family reunification process by myself because I know that nobody can help me. Sometimes my social advisor would help me with some stuff. Due to learning Finnish language very fast I was able to run my paperwork by myself and don't want to be a burden onto others for asking help.

Monet haastatteluista nuorista puhuvat pyrkimyksistään saada perheenyhdistäminen toteutumaan. Jotkut yrittävät saada Suomeen vanhempiaan, jotkut sisaruksiaan, joita haluavat itse olla tukemassa. He kokevat kuitenkin, etteivät ole saaneet apua perheenyhdistämiseen. Eräs nuori kuuli perheenyhdistämisen mahdollisuudesta edustajaltaan vasta täytettyään itse 18 vuotta, jolloin hänellä ei enää ollut oikeutta hakea perheenyhdistämistä vanhempiensa kanssa, eikä kukaan myöskään kertonut, että sitä olisi voinut hakea hänen nuoremman veljensä nimissä. Toisen nuoren edustaja kieltäytyi hakemasta perheenyhdistämistä 17-vuotiaalle nuorelle, jolla on myös pikkusisko Suomessa. Joillakin on käsitys, etteivät he voi hakea perheenyhdistämistä ennen kuin ovat saaneet monivuotisen oleskeluluvan.

Edustajilla ja sosiaalityöntekijöillä ei aina ole riittävästi asiantuntemusta perheenyhdistämishakemuksen tekemisessä auttamiseen, ja saatetaan myös ajatella, ettei pidä luoda turhia odotuksia lapsille ja nuorille, kun perheenyhdistämisen onnistuminen on epätodennäköistä.

Perheenyhdistämisen onnistuminen ei aiemmin ollut poikkeuksellista. 2010-luvulla perheenyhdistämistä on kuitenkin vaikeutettu monin tavoin. Vuonna 2010 lakia muutettiin niin, ettei enää riittänyt, että perheenyhdistämistä hakeva nuori oli alaikäinen hakemuksen tehdessään, vaan edellytettiin hänen olevan alaikäinen vielä perheenjäsenten saadessa oleskelulupapäätöksen (Ulkomaalaislain 38 §:n muutos 11.6.2010/549). Tämä vaatimus peruttiin yksintulleiden alaikäisten osalta tänä vuonna; heidän kohdallaan riittää, että hakija on ollut alaikäinen jättäessään kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksensa (Ulkomaalaislain 38 §:n muutos 29.3.2019/437). Vuoden 2012 alusta lähtien perheenyhdistämishakemusta ei enää voi tehdä Suomesta käsin, vaan perheenjäsenten on jätettävä se Suomen lähetystöön asuinmaassaan tai lähimmässä maassa, jossa on Suomen lähetystö (Maahanmuuttovirasto, Luvat ja kansalaisuus). Jo vuonna 2011 alaikäisten edustajat havaitsivat perheenyhdistämispäätösten olevan entistä useammin kielteisiä ja jopa pienten lasten saavan kielteisiä päätöksiä perheenyhdistämishakemukseensa. Linjanmuutokseen vaikutti maahanmuuttoviraston uusi ohje ”Oleskelulupa perhesiteen perusteella”, jossa todettiin, että perheenjäsenen oleskelulupa voitaisiin jättää myöntämättä maahantulosäännösten kiertämisen perusteella, vaikka itse perhesiteen aitoutta ei kyseenalaistettaisikaan. (Lepola 2012, 58–62)

Vaikka ulkomaalaislaki näyttää edelleenkin mahdollistavan perheenyhdistämisen yksintulleelle, oleskeluluvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä saaneelle lapselle, käytännössä yksin tulleiden lasten perheenyhdistämiä ei juuri tapahdu maahanmuuttoviraston tiukan tulkintalinjan vuoksi (Kuusisto-Arponen 2016, 95, 100–101). Tämä merkitsee sitä, että nykyään valtaosa Suomeen alaikäisinä ilman huoltajiaan tulleista turvapaikanhakijoista jää pysyvästi yksin Suomeen. Se vaikuttaa heidän elämäänsä myös täysi-ikäistymisen jälkeen. Eron perheenjäsenistä on havaittu myös vaikuttavan heikentävästi terveyteen ja hyvinvointiin (Rask ym. 2016, 273–287).

Ero perheestä on asia, jota nuoret surevat, eikä perheeltä saatavaa tukea ole helppo korvata. Eräs haastatelluista nuorista kuvaa tilannettaan näin:

N: My soul is in pain and the only person that I can talk to is my mom, and this is my problem that I have in my life. I only talk to my mom like I don't know how to cook appropriately, take care of my clothes, tell my mom. I think could be really helpful, but not only in that but also giving me comfort, and this is something that family can only do. Associate advisor can never be your mom because your mom is there all the time for you.

Yksintulleita lapsia koskevassa tutkimuksessa onkin havaittu, että fyysisestä poissaolostaan huolimatta vanhemmat, ja erityisesti äidit näyttävät olevan lapsille enemmän läsnä kuin fyysisesti saatavilla olevat aikuiset. Erossaolo perhees-

tä aiheuttaa yksinäisyyden tunteen, joka voi muodostua pitkäaikaiseksi, koska omien vanhempien poissaoloa paikkaavia suhteita ei synny helposti edes ajan kanssa. (Kauko 2015, 35–45) Kun syntyperäisille suomalaisille nuorillekin on tavanomaista asua kotona vielä 18 vuotta täytettyään ja pitää tiiviisti yhteyttä lapsuuden perheeseensä omaan asuntoon muuttamisen jälkeenkin, ovat monet yksintulleista nuorista kasvaneet kulttuureissa, joissa tiivis, jokapäiväinen yhteys vanhempiin jatkuu koko elämän ajan (Lepola 2012, 61).

Paitsi että nuoret kokevat itsensä yksinäisiksi ilman perhettään, he myös kantavat huolta perheen tilanteesta ja tuntevat sen vuoksi turvattomuutta ja ahdistusta. Nuoret yrittävät löytää keinoja perheen tukemiseen ja lähettävät perheenjäsenilleen rahaa tai ainakin kokevat velvollisuudekseen tehdä niin. (Hiitola, tulossa; Björklund 2014, 70)

Haastatelluista nuorista yksi kertoo saaneensa työtä ja lähettävänsä rahaa alaikäiselle veljelleen, joka asuu ulkomailla erossa vanhemmista, jotka ovat kadonneet. Toinen taas pahoittelee, ettei kykene auttamaan perhettään taloudellisesti, sillä hänen rahansa eivät riitä edes omiin vaatteisiin. Jos nuoret hakevat toimeentulotukea, siihen ei sisällytetä perheenjäsenille lähetettävää rahaa, vaan painotetaan, että raha on nuoren omiin vähimmäismenoihin. Nuorten rahankäyttöön kohdistuu siis ristiriitaisia odotuksia.

9. Päätelmiä

Nuorten suurimpia huolia ovat oleskeluluvan jatkuvuus ja perheenyhdistäminen. Olisi syytä arvioida niiden osalta viime vuosina tehtyjen kiristysten seurauksia niin yksilöiden kuin yhteiskunnankin kannalta. Nuorten motivaatiota, kotoutumista ja tulevaisuudenuskoa tukisivat pidemmät oleskeluluvat ja mahdollisuus perheenyhdistämiseen.

Nämä ratkaisut eivät ole jälkihuollon järjestäjien vallassa. Jälkihuollon työntekijöiden pitäisi kuitenkin tuntea nämä asiat hyvin, jotta he pystyisivät auttamaan nuoria hakemusten tekemisessä asiantuntevasti, tai tarvittaessa hankkimaan pätevän avustajan. Heillä pitäisi myös olla valmius keskustella nuorten kanssa heidän perhettä koskevista huolistaan ja murheistaan; psykososiaalinen tuki on erityisen merkittävää silloin, kun nuorella on ikävä läheisiään tai pelkotiloja omaistensa kohtalosta lähtömaassa (Laitinen 2011, 124).

Yksintulleet nuoret ovat joutuneet eroon perheestään pitkäaikaisesti, ellei pysyvästi, ja sen vuoksi olisi ensiarvoisen tärkeää taata ammatillisten ja epävirallisten ihmissuhteiden ja verkostojen jatkuvuus nuorten saavuttua Suomeen. Tukiverkostojen rakentamisen pitäisi alkaa jo nuoren ollessa alaikäinen ja

niiden tulisi jatkua edelleen nuoren täysi-ikäistyessä. Tällöin koulunkäyntiin ja ihmissuhteisiin ei tule katkoksia. Myös jälkihuollon työntekijöiden näkökulmasta työ on erilaista entuudestaan ainakin jossain määrin tuttujen nuorten kanssa kuin vasta kuntaan muuttaneiden kanssa. Tällainen jatkuvuus on kuitenkin viime vuosina ollut harvinainen ilmiö.

Euroopan muuttoliikeverkoston raportin mukaan pääperiaatteena on ollut, että lapsi tai nuori sijoitetaan samaan kuntaan tai ainakin saman ELY-keskuksen alueelle, missä hän on turvapaikkaprosessin ajan asunut. Alaikäisen nuoren täyttyessä 18 vuotta hänelle pyritään lähtökohtaisesti etsimään asunto samalta paikkakunnalta, missä hän on asunut perheryhmäkodissa. (EMN 2017) Selvityksessä on ilmennyt joitakin paikkakuntia, joiden alaikäisyksikköön nuoret on sijoitettu heti heidän tultuaan maahan, jossa he ovat voineet asua koko turvapaikkaprosessin ajan, johon he ovat voineet jäädä asumaan oleskeluluvan saatuaan, ja jossa heille on tarjottu tuettua asumista täysi-ikäistymisen jälkeen. Haastatelluista nuorista monet ovat kuitenkin muuttaneet paikkakunnalta toiselle useaan otteeseen ja viimeistään täysi-ikäistyessään, ja myös kunnat raportoivat, että jopa puolet niiden jälkihuollon piirissä olevista nuorista on muuttanut toiselta paikkakunnalta – näin erityisesti pääkaupunkiseudulla.

Tämä selvitys on osoittanut konkreettisesti, että kuntien välillä on varsin suurta vaihtelua jälkihuollon järjestämisen tavoissa, rakenteissa ja resursseja. Nuoret ovat eriarvoisessa asemassa asuinkunnastaan riippuen. Myös Lastensuojelun Keskusliiton tuoreen selvityksen mukaan vaikuttaa siltä, että sekä tuen muodot että sen määrä vaihtelevat valtavasti paikkakunnittain. Tarjotun tuen arvioidaan paikoin olevan aivan riittämätöntä, eivätkä palvelut aina ole riittävän yksilöllisiä: kaikille nuorille tarjotaan samat palvelut, vaikka osalla olisi selvästi tarvetta vankempaan tukeen (Martiskainen & Toivonen 2019).

Sen selvittäminen, kuinka moni yksintullut nuori on jäänyt vaille jälkihuollon tukea, vaikka olisi ollut sen tarpeessa, ei ole ollut mahdollista tämän selvityksen puitteissa. Se edellyttäisi valvovien viranomaisten tiedonkeruuta ja seurantaa niin alaikäisyksiköiden, ELY-keskusten kuin rekisteritiedonkin avulla. Kattavan kuvan saaminen täysi-ikäistyneiden yksintulleiden nuorten tilanteesta ja jälkihuollon tilasta Suomen kunnissa vaatisi muutenkin systemaattista tiedonkeruuta viranomaisten toimesta niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin.

Kunnat ovat erikokoisia ja niissä tarjolla olevat koulutus-, työ- ja harrastusmahdollisuudet vaihtelevat, joten eri kunnissa asuvien nuorten tilanne ei voi olla identtinen. Olisi kuitenkin syytä luoda valtakunnallinen ohjeistus jälkihuollon tavoitetasosta ja käytettävistä resursseista.

Viime hallituskaudella valmistellussa hallituksen esityksessä laiksi kotoutumisen edistämisestä ehdotettiin, että jälkihuollon palveluiden järjestämistä vastuu siirtyisi kunnilta maakunnille. Maakunta ja kunta vastaisivat yhdessä

ilman huoltajaa maassa asuvien lasten ja nuorten kotoutumista edistävien palveluiden järjestämisestä. Esityksessä todetaan, että hoivan, huolenpidon ja kasvatuksen järjestämisvastuun siirtäminen maakunnalle edellyttäisi tiivistä yhteistyötä maakunnan ja kunnan välillä, koska kunta jatkossakin vastaisi monista ilman huoltajaa tulleille tarjottavista palveluista, kuten perusopetuksesta. (HE 96/2018), 52§) Tämä esitys raukesi, koska maakuntauudistus jäi toteuttamatta. Jossain vaiheessa se on kuitenkin taas edessä ja silloin jälkihuollon järjestämisen hallintotaso tulee uudelleen harkittavaksi. Vastuun siirtäminen maakunnan tasolle epäilemättä tasoittaisi tämänhetkisiä kuntien välisiä eroja jälkihuollon järjestämisessä. Käytännössä ELY-keskukset voivat tälläkin hetkellä ohjata alueensa kuntia jälkihuollon järjestämisessä, mutta kunnilla on itsenäinen päätösvalta sen järjestämisessä eikä velvoitetta siihen.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta vähimmäisvaatimus on, että kaikilla yksintulleilla nuorilla olisi oikeus jälkihuollon palveluihin niitä tarvitessaan. Mahdollisista hallinnollisista muutoksista huolimatta olisi tarpeen säätää yksintulleiden nuorten jälkihuollon järjestäminen kuntia – tai maakuntia – velvoittavaksi yhtä lailla kuin lastensuojelun jälkihuolto tällä hetkellä on. Lisäksi jälkihuollon yläikäraja tulisi nostaa 25 vuoteen myös yksintulleiden nuorten kohdalla.

Lähteet

- Berschewsky Tuulia (2016). *”No meidän perustehtävä on tukea nuoren kotoutumista ja itseenäistymistä”. Kotoutumislain mukainen jälkihuolto neljällä paikkakunnalla*. Opinnäytetyö Tampereen ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma.
- Björklund, Krister (2014). *”Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa”. Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa*. Tutkimuksia A 48. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Bruun, Anna (2019). Kotoutumisen edistäminen ja ilman huoltajaa tulleet – ajankohtaista. Jälkihuollon verkostopäivä 8.11.2019, Helsinki.
- EMN (2014). Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in 2014. EMN Focused Study 3/2014.
- EMN (2017). Yksintulleet alaikäiset turvapaikka- ja oleskelulupaprosessin jälkeen: Menettelytavat Euroopan unionin jäsenmaissa sekä Norjassa – Suomen kansallinen raportti. EMN-tutkimus 4/2017.
- HE 96/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä.
- Heikkilä, Sanna (2010). *Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneet nuoret. Tuetun asumisen mallin vaikutukset*. Lappeenranta: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.
- Hiitola, Johanna (tulossa). *Family Separation and Everyday (In)Security in the Lives of Unaccompanied Refugee Minors*. Käsikirjoitus arvioitavana.
- Kauko, Outi (2015). Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (1), 35–45.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016). Perheettömiksi suojellut. Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.), *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 89-109.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Kristiina Korjonen-Kuusipuro (2018). Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana?. *Janus* 26 (4), 370–378.
- Laitinen, Kai (2011). Mitä turvapaikkamenettelyn jälkeen? Ehjä ry:n tuki nuorille. Salli Alanko, Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.), *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset lapsemme – All Our Children ry, 120–127.
- Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010).
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Lepola, Outi (2012). *Ei omainen eikä viranomainen*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Maahanmuuttovirasto, artikkeli. https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/jatkolupa-yksintulleille-alaikaisille-myonnetaan-talla-hetkella-yleensa-2-vuodeksi
- Maahanmuuttovirasto, artikkeli. https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/migri-vas-taa-voiko-yksin-tullut-alaikainen-turvapaikanhakija-jaada-maahan-taysi-ikaisena
- Maahanmuuttovirasto, Luvat ja kansalaisuus. <https://migri.fi/toimeentulo>

- Maahanmuuttovirasto, Luvat ja kansalaisuus. <https://migri.fi/lapsi-suomessa-pakolaisena>
- Maahanmuuttovirasto, tilastot. <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49>
- Maahanmuuttovirasto, tilastot. Yksintullut alaikäinen. <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49/14?start=540&end=551>
- Martiskainen, Taina (2016). Jälkihuollon erityiskysymys: Yksin Suomessa — ilman huoltajaa tulleiden lasten jälkihuolto. Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.), Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkityöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Martiskainen, Taina & Virve Toivonen (2019). *Kotoutumisen polku. Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut*, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2019.
- Mikkonen, Anna G. (2011.) Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja —nuoria? Salli Alanko, Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.), *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Tallinna: Yhteiset lapsemme — All Our Children ry, 78-93.
- Qvist, Leena-Maija (2010). Esipuhe. Raportissa Heikkilä, Sanna: *Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneet nuoret. Tuetun asumisen mallin vaikutukset*. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto Ehjä.
- Rask, Shadia, Anna-Marie Paavonen, Eero Lilja, Päivikki Koponen, Jaana Suvisaari, Tapio Halla, Seppo Koskinen & Anu Castaneda (2016). Primääriperheestä erossaolo on yhteydessä somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttaja-aikuisten hyvinvointiin ja kotoutumiseen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3), 273—287.
- TEM (2013). Ohje kotoutumisen edistämistä koskevan lain (1386/2010) mukaisten kustannusten korvaamisesta kunnille. Työ- ja elinkeinoministeriö 29.10.2013.
- TEM (2014). Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 29/2014. https://www.tem.fi/files/40852/TEMjul_29_2014_web_05092014.pdf
- THL (2019): *Lastensuojelun käsikirja*. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyo-prosessi/jalkihuolto>. Viitattu 23.10.2019.
- TUKENA-hanke: Kaksi kyselyä Uudenmaan alueen perheryhmäkotien työntekijöille 2018-2019. <https://www.sos-lapsikyla.fi/tyomme-suomessa/kehittamishankkeet/tukena/kyselyt>
- Ulkomaaalainslakki (301/2004).